

מרכז משה דיין ללימודי
המזרח התיכון ואפריקה

צומת המזרח התיכון

עורכים: פרופ' עפרה בנג'ו והראל חורב כרך 1, גיליון מס' 2, 6 בפברואר 2011

מהומות ינואר באלג'יריה – אות לבאות?

ד"ר גדעון גרא

מהומות הצעירים שהתרחשו ברחבי אלג'יריה בראשית ינואר 2011 ודעכו מאז, לא נשאו אופי פוליטי מובהק אם-כי סביר להניח שעיתוין הושפע מאירועי תוניסיה. הייתה זו התפרצות נרחבת מבעבר של תסכול ותחושת אין-אונים נוכח המשבר הכלכלי-חברתי הנמשך וחוסר התקווה לשינוי. עבור מרבית הצעירים מצב זה משמעותו אבטלה, יוקר מחיה ומחסור בדוור, נוכח משטר סמכותני ומסתגר.

המהומות פרצו בשלהי דצמבר 2010 באחד מפרברי הבירה אלג'יר על רקע אכזבת התושבים מדרכי החלוקה של שיכונים חדשים. בראשית ינואר התפשטו המהומות לרחבי המדינה ובמהלכם הותקפו תחנות משטרה, משרדי דואר, מרכזיות טלפון ובנקים, ואף נבזזו חנויות חשמל ומותרות. במהומות נהרגו שלושה אנשים ונפצעו כאלף, מתוכם כ-350 אנשי כוחות הביטחון. קרוב לאלף איש נעצרו, רבים מהם קטינים. המהומות דעכו כעבור פחות משבוע ולא נודע על התערבות גורמים פוליטיים בהן. גורמים פוליטיים מסוימים ניסו לנצל את המהומות למטרותיהם. אחד מאלה היה מנהיג בתנועת "חזית ההצלה האיסלאמית" הבלתי-חוקית שניסה לעודד את המתפרעים בשכונתו בסיסמאות אסלאמיסטיות. לא רק שפעולותיו לא צלחו אלא שהמתפרעים אף עמדו לפגוע בו והוא ניצל בעור שינוי תודות להתערבות המשטרה שהעמידה אותו לדין בעוון הסתה. ניסיון אחר היה של מפלגת "ההתאגדות למען התרבות והדמוקרטיה" (RCD) – מפלגה אופוזיציונית חוקית המחזיקה ב-19 מושבים בפרלמנט, (מרכזה בקביליה הברברית). עשרה ימים לאחר שדעכו המהומות ביקשה המפלגה לארגן עצרת מחאה, אך המשטרה אסרה על כך ועצרה מאות ממשותפי העצרת. סוג אחר של מחאה התרחש בשבוע השני של ינואר כאשר שמונה גברים הציתו את עצמם למוות במקומות שונים וללא תיאום ביניהם.

החשש המידי של המשטר נוכח המהומות הנוכחיות היה מהישנות אירועי הדמים של אוקטובר 1988 שאיימו על יציבותו ובמהלכם נפגעו מאות אנשים. לפיכך כוחות הביטחון תגברו הפעם את כוננותם והגבילו ואת עריכתם של אירועים ציבוריים. כלקח מידי מאירועי תוניסיה שיבשו השלטונות גם את פעילות האינטרנט. עם זאת, תגובתם למהומות הייתה בסך הכול מאופקת ביחס לעבר. בהנחיה מפורשת של שר הפנים נמנעו השוטרים משימוש באש חיה והתייחסו לאירועים כאל מעשים פליליים גרידא. הדבר בא לידי ביטוי גם בכתיב האישום שהוגשו בינתיים כנגד כמה מתפרעים ובעונשים הקלים יחסית שהוטלו עליהם. בד בבד ביטלו השלטונות העלאות מחירים ניכרות במחירי מצרכי-יסוד מסובסדים וכן את המגבלות שהוטלו בתחילת השנה על "המסחר המקבילי", קרי השוק השחור, הנשלט על ידי בכירים בממסד האלג'יראי ומהווה מקור פרנסה עיקרי לצעירים רבים. המשטר גם הנחה את המטיפים במסגדים להרגיע את הרוחות בקרב

הציבור. נראה כי נוכח המשבר הפנימי החריף המתחולל במצרים אף שוקל המשטר צעדי הרגעה נוספים. ב-3 בפברואר הודיע הנשיא עבד אל-עזיז בתפליקה כי מצב החירום שהוכרז ב-1991 יבוטל. אם כך אכן יקרה, עשוי המשטר לאפשר הפגנה שמתכננים ל-12 בפברואר גורמי אופוזיציה שונים שהתארגנו תחת השם "התיאום הלאומי לשינוי ודמוקרטיה" - הפגנה שאת קיומה אסרה בתחילה המשטרה. שמועות שונות אף טוענות כי בקרוב ייערכו חילופי גברי בממשלה כחלק מניסיונות ההרגעה של המשטר.

אלג'יריה מוגדרת לעתים כמדינה עשירה ששוכן בה עם עני. עושרה בא לה ממשאבי הנפט והגז המצויים בעיקר בדרום והמספקים את חלקו הארי של תקציב המדינה. עליית מחירי הנפט בשנים האחרונות הגדילה את ההכנסות הללו ובידי המדינה יש כיום לפחות 115 מיליארד דולר עתודות מטבע. אלג'יריה אף הצליחה לצמצם את החוב הלאומי שלה אחרי שעמדה על סף פשיטת רגל ב-1994. זה כמה שנים שהיא מיישמת תכניות פיתוח נרחבות, כמו התכנית הנוכחית (2010-2014) *שתקציבה הוא 150 מיליארד דולר. ועם זאת אלג'יריה ניצבת בפני [כמה] בעיות חברתיות *ופוליטיות קשות. אוכלוסייתה שילשה את עצמה מאז קבלת העצמאות ב-1962; היא מונה כיום כ-34 מיליון נפש, מתוכם כ-70% צעירים מתחת לגיל 30. מרבית הצעירים הללו מובטלים והדבר ללא ספק גורם לדאגה בחוגי השלטון. הנשיא בתפליקה אומנם הצליח להשליט רגיעה במדינה לאחר דיכוי המרד האסלאמיסטי (1992-1998) ואף הגביל את מעורבותו הפוליטית של הצבא. אולם תכניות הפיתוח שהנהיג מבוצעות תוך סרבול בירוקראטי וגילויי שחיתות ולכן הן אינן מצליחות לפתור את המשבר החברתי-כלכלי בו נתונה המדינה זה שלושים שנה. אין שיפור ממשי ברמת חייו של האזרח הממוצע והדבר מורגש במיוחד בקרב מיליוני הצעירים המובטלים. בה בעת ממשיך לגדול הפער בין הקבוצות הללו לבין הממסד הכלכלי-בטחוני, הנהנה משפע ההכנסות. הפער מועצם עוד יותר על ידי היעדר פתיחות פוליטית והמשטר ומוסדותיו נתפשים כמתעלמים מן האזרח - תופעה המוגדרת באלג'יריה במונח "חוגרה", קרי "אדישות השלטונות". לבעיות שהוזכרו לעיל מתווספת השחיתות שאחד מביטויה הוא למשל מתן עדיפות לאנשים מסוימים על פני אחרים בהענקת דיור. תופעה זו היא שהציתה כאמור את המהומות האחרונות.

נוכח מציאות חברתית ופוליטית זו נוצר, אפוא, מצב בו המהומות הפכו לדרך ההתבטאות היחידה כמעט של הפרט מול המשטר. ואכן התפרצות מהומות הפכה לתופעה קבועה המתרחשת במדינה מדי חודש מאז 2005. בשנת 2010 בלבד היו לפי נתוני הז'נדרמריה כ-11,500 אירועי מהומות במדינה. מוקד בולט בעניין זה הוא מרחב קביליה - האזור הברברי שממזרח לבירה בו פועל גם מרכז חשוב של המחתרת האסלאמיסטית. בתפליקה, המודע לחוסר יעילותם של הממשלה והמנהל, החליט לרענן את המנגנון לאחר שנבחר לכהונה שלישית באפריל 2009. הוא החליף שרים ופקידים בלתי יעילים, כגון מנהל הביטחון הלאומי ורבים ממושלי המחוזות, במטרה מוצהרת להאיץ את תכניות הייעול והפיתוח. במסגרת זו ננקטו גם צעדים להקטנת היקף "המסחר המקביל" על ידי חיוב הסוחרים לנהל חשבונות בנקאיים, כלומר מפקחים, והריסת הדוכנים ברחובות. גם לצעדים אלו הייתה ככל הנראה תרומה לפרוץ המהומות.

האירועים הללו מתחוללים על רקע שינוי בין-דורי הכולל שינויים באתוס המדינתי. מאז הקמת המדינה התבסס המשטר על לגיטימציה "מהפכנית" שמקורה במאבק הממושך להשגת העצמאות. בסיס לגיטימציה זה איננו מעצב כיום את תודעת הדור הצעיר שחוייית הקמת המדינה

רחוקה ממנו. ההתקוממות האסלאמיסטית יכלה לספק זהות אלטרנטיבית לדור הקודם ואולי גם למיעוט קטן היום, אך נראה שלמרבית הצעירים שגדלו באקלים של טרור ובנסיבות קשות, האלימות הפכה לחוויה המעצבת. שר הפנים, אולד קבליה, תיאר את בן הדור הצעיר הטיפוסי כניהיליסט ופסימי שכל עולמו הוא הרחוב והשכונה. למרות הבעיות הקשות הללו, המשטר נראה עדיין יציב. עם זאת, אין ספק כי יחד עם עלייתו של דור צעיר עירוני ומשכיל יותר, הכולל גם את הקצונה הצעירה בצבא, עשויים להתחולל שינויים בסדרי הממשל. קשה לדעת מה יהיה אופיים של השינויים הללו. האם יהיו אלה חילופי גברי בלבד שבהם תצליח החבורה המקיפה את הנשיא המזדקן לכוון משטר שושלתי או שמא תתחולל רפורמה מוסדית יסודית שתשנה את סדרי החיים הכלכליים והפוליטיים? ימים יגידו.

הנדן נמנה על רשימת התפוצה של מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה. אם ברצונך שלא להימנות עליה אנא שלח דוא"ל לכתובת listserv@listserv.tau.ac.il עם הכותרת "unsubscribe dayan-center".

במידה והינך מבקש להכנס באופן קבוע לרשימת התפוצה של מאמרי "צומת המזה"ת"

אנא שלח הודעה ל Dayancen@post.tau.ac.il